

N:o 11.

Ank. till Riksd. Kansli den 5 April 1881, kl. 2 e. m.

Första Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 1, angående vissa ändringar i undervisningsväsendet.

Uti en inom Andra Kammaren väckt motion (N:o 44) har Herr F. T. Borg, med upptagande af de i sagda Kammare vid 1880 års riksdag fattade beslut, föreslagit, att Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t

dels tillkännagifver sin åsigt,

a) att samtliga universitetsexamina måtte, med bibehållande af den kompetens till embeten och tjänster, som nu genom dem förvärfvas, få afläggas af en hvar, som genomgått godkänd, vare sig real eller latinsk mogenhetspröfning, utan åliggande för den, som sig till universitetsexamen anmäler, att genom någon preliminär eller kompletteringsexamen hafva ådagalagt insigter i latinska språket;

b) att de döda språkens läsning i allmänna läroverken bör framflyttas till sjetten klassen;

c) att latin bör införas såsom valfritt ämne i realliniens två öfre klasser, dock ej till högre timtal än fyra timmar i veckan;

d) att det bör medgifvas lärjunge i allmänna läroverket att, efter eget val, läsa blott ett modernt språk;

e) att någon del af den genom språkstudiets inskränkning vunna tid bör anslås åt sådana, för den allmänna bildningen angelägna läroämnen, som hittills ej ingått eller haft alltför ringa plats i de allmänna läroverkens undervisning;

f) att lägsta klassen af det allmänna läroverket bör indragas, att samtliga pedagogier böra indragas, samt att efter förutgången närmare utredning, alla eller de flesta treklassiga samt några femklassiga, i södra och mellersta delarne af landet belägna läroverk torde kunna indragas; att elementarskolan bör sättas i sådant samband med folkskolan, att inträdesfordringarne till den förra må bestämmas till hvad den senare bör kunna åstadkomma;

g) att en sådan efter de olika klasserna proportionerad höjning af lärjungarnes terminsafgifter bör vidtagas, att derigenom en väsentligare lättnad i statens utgifter för dessa läroverk åstadkommes;

att lärotiden hvarje år utsträcket till fyratio, högst fyratiotvå veckor; dels anhåller,

h) att Kongl. Maj:t täcktes, för utredning af dessa frågor och utarbetande af förslag till förändringar i den nuvarande universitets- och skollagstiftningen i enlighet med ofvan angifna grunder, förordna en komité, sammansatt af erfarne män i olika samhällsställning och verksamhet; samt

i) att Kongl. Maj:t, innan ändringen i läroverksstadgan med anledning af de förslag, som sålunda kunna komma att utarbetas, varda avslutade, täcktes lemna Riksdagen tillfälle att sig deröfver yttra.

Med anledning häraf har Andra Kammaren, sedan ärendet blifvit af dess Tillfälliga Utskott N:o 1 behandladt, med bifall i hufvudsak till samma Utskotts i afgifvet utlåtande (N:o 22) gjorda hemställan för sin del beslutat, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t

1:o tillkännagifver sin åsigt,

a) att samtliga universitetsexamina måtte, med bibehållande af den kompetens till embeten och tjänster, som nu genom dem förvärfvas, få afläggas af en hvar, som genomgått godkänd, vare sig real eller latinsk mogenhetspröfning, utan åliggande för den, som sig till universitetsexamen anmäler, att genom någon preliminär eller kompletteringsexamen hafva ådagalagt insigter i latinska språket;

b) att de döda språkens läsning i allmänna läroverken bör framflyttas till sjetten klassen;

c) att — då, under förutsättning af bifall till punkten b), de nuvarande begge linierna i fjärde och femte klasserna kunna och böra sammanslås till en — endast ett nytt, främmande lefvande språk må, jemte tyskan, läsas i dessa klasser, samt att hvad som af den vunna tiden icke åtgår för undervisning i detta språk må anslås åt andra för den allmänna bildningen företrädesvis angelägna ämnen;

- d) att lägsta klassen af det allmänna läroverket bör indragas, att samtliga pedagogier böra indragas, samt att efter förutgången närmare utredning åtskilliga treklassiga läroverk samt möjligen äfven några femklassiga, i södra och mellersta delarne af landet belägna läroverk torde kunna indragas; hvarjemte undervisningen bör så ordnas, att, efter fullständig genomgång af folkskolan, inträde omedelbart kan vinnas i elementarskolans första klass;
- e) att en sådan efter de olika klasserna proportionerad höjning af lärjungarnes terminsafgifter bör vidtagas, att derigenom en väsentligare lättnad i statens utgifter för dessa läroverk åstadkommes; 2:o anhåller,
- f) att Kongl. Maj:t tacktes, för utredning af dessa frågor och utarbetande af förslag till förändringar i den nuvarande universitets- och skollagstiftningen i enlighet med ofvan angifna grunder, förordna en komité, sammansatt af erfarne män i olika samhällsställning och verksamhet; samt
- g) att Kongl. Maj:t, innan ändringen i läroverksstadgan med anledning af de förslag, som sålunda kunna komma att utarbetas, varder beslutad, tacktes lemna Riksdagen tillfälle att sig deröfver yttra.

Och har derefter detta ärende af Första Kammaren blifvit till Utskottet hänvisadt.

Innan Utskottet går att yttra sig öfver de särskilda punkterna i beslutet, bör erinras, hurusom nådig stadga för rikets allmänna läroverk blifvit utfärdad den 1 November 1878, sedan förut genom särskilda cirkulärer af den 6 Juni 1873, den 12 Mars 1875 och den 1 Juni 1877 de grundsatser, öfver hvilka Riksdagen 1873 hade tillfälle att yttra sig, blifvit, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Riksdagens då gjorda uttalanden, på sex klasser af läroverket i lagstiftningen tillämpade. Den ändring i undervisningsväsendet, hvilken 1873 påbörjades, har först med innevarande läsår kunnat sättas i verket beträffande den högsta årsafdelningen, i följd hvaraf mogenhetsexamen ännu icke hunnit blifva aflagd af någon årsklass, som undervisats efter 1873 års plan. Vid sådant förhållande, och då erfarenheten om verkningarna af ett nytt undervisningssystem i allmänhet icke kan anses blifva stadgad, förr än undervisningens resultat kunnat på flere årsklasser vid mogenhetsexamen iakttagas, torde det vara betänkligt att redan nu ifrågasätta ändringar i en läroplan, om hvars större eller mindre lämplighet för dess ändamål tillförlitligt omdöme icke hunnit bilda sig, i synnerhet som hastiga rubbningar i läroverkens anordning måste utöfva ett störande inflytande på

lärarnes verksamhet, hvilken alltid behöfver flere års tid för att rätt stadga sig och växa in i de nya förhållandena.

Hvad nu först beträffar villkoren för afläggande af universitets-examina, kan det anses helt naturligt, att i mån af realbildningens utveckling den fordran skall starkare framträda, att denna bildning må erhålla vidgade rättigheter i afseende på universitetsstudierna. Uppenbart är dock, att frågan härom för att rätt kunna bedömas måste betraktas ur synpunkten af de frukter, som realundervisningen vid läroverken kan anses hafva burit. Såsom redan angifvits, är dock visshet för närvarande icke vunnen, i hvad mån den bildning, läroverken meddela, är egnad att främja lärjungarnes utveckling till mognad och sjelfverksamhet. I synnerhet är detta fallet å reallinien, hvars uppgift och medel att lösa densamma först de senare åren i rikligare måtto sett till godo, särskildt genom upprättandet af sjelfständiga realläroverk. Det torde följaktligen vara alltför tidigt att nu, innan halten och beskaffenheten af realbildningen vid läroverken, i synnerhet hvad angår dess humanistiska sida, blifvit behörigen pröfvad, företaga sig att afgöra, i hvilken utsträckning åt lärjungar å reala linien rättighet bör tillerkännas att aflägga universitetsexamina.

Ännu tydligare framträder dock svårigheten att ändra bestämmelserna härutinnan, om man, såsom Andra Kammararen föreslagit, sätter förändringen i samband med en helt ny undervisningsplan, hvars inverkan på de blifvande ämnessvennernas utveckling svårligen låter på förhand beräkna sig, allra helst om genom indragning af läroverkets lägsta klass den grund, på hvilken bildningen skall byggas, blir försvagad. Att under sådana förhållanden utvidga realbildningens rättigheter kan svårligen anses lämpligt, och allra minst lär detta kunna ske i den omfattning, som af Andra Kammararen blifvit ifrågasatt eller så, att realliniens lärjungar skulle kunna egna sig åt *alla* bildningsarter.

Af det nu anförda framgår, att, enligt Utskottets uppfattning skal icke är för handen att förorda den genomgripande förändring, som i punkten a) blifvit föreslagen. Och om en sådan ansåges böra ske, måste deraf följa helt andra åtgärder än Andra Kammararen ifrågasatt. Förändringen skulle nemligen tydligtvis afse att vidga friheten i valet emellan den klassiska och den reala bildningen vid läroverken. Men en verklig valfrihet emellan de båda linierna kan endast åstadkommas under det villkor, att hvardera får åtnjuta sin fulla rätt. Detta skulle deremot icke blifva fallet, om läsningen af de klassiska språken framflyttades till sjette klassen i läroverket. Härigenom skulle nemligen studiet af dessa språk, särskildt latinet, förläggas till en ålder, i hvilken

det både med afseende å dess egentliga ändamål och med hänsyn till språkbildningen och skolundervisningen i det hela skulle medföra vida mindre fördel, än om det får bedrifvas på ett lägre stadium, der dess bildande kraft kan göra sig fullt gällande i och genom utveckling af lärjungens eftertanke och bibringande af mogenhet för studier i allmänhet. I läroverkets sjette och sjunde klasser åter skulle de gamla språken i så hög grad upptaga lärjungens tid och krafter, att han icke nog kunde egna sig åt inhemtandet af vissa för allmänbildningen viktiga kunskaper, som vid en senare ålder med uppöfvad tankeförmåga och vaknad intresse kunna förvärfvas på ett lättare, säkrare och för lifvet mera fruktbärande sätt, än om de intvingas i den spädare ålderns bildningskurs. För öfrigt skulle den föreslagna anordningen af de klassiska språkens studium i hög grad försvåra, om icke rent af omöjliggöra det önskningsmål, som kan uppställas för undervisningen i de högre klasserna, nemligen att den må så inrättas, att tillfälle lemnas lärjungarne till mera sjelfverksamhet och efter de olika anlagen så vidt möjligt lämpade studier, hvilka med någon jemkning af nuvarande förhållanden synas kunna idkas, åtminstone om i mogenhetsexamen, såsom stadgan antyder, allt större hänsyn tages till studiernas concentration i det ena eller andra fallet.

För att den klassiska linien må kunna rätt verka och fylla sin uppgift borde den således anordnas på ett sätt, som främjar dess bildning i lika hög grad som realundervisningen tillgodoser ett annat bildningsbehof. Åsigten härom är icke ny. Redan vid 1850—1851 års riksdag uttalade Rikets Ständer i skrifvelse af den 30 Juli 1851, att de »funnit det vara lika obilligt som med nyare tidens åsikter rörande offentlig undervisning och uppfostran oförenligt, att åt de föräldrar, som äro öfvertygade om nödvändigheten af klassisk grund för bildningen, förneka en rätt, som är medgifven den motsatta meningen» samt framhålla önskligheten deraf »att särskilda läroverk för de tvenne så kallade linierna» måtte finnas, eller åtminstone, att de »inom samma läroverk åtskildes». Rikets Ständer anhålla i sammanhang härmed, »att genom den blifvande nådiga skolordningen tillfälle må för dem, hvilkas målsmän det önska, varda beredt att i latinska språket så tidigt njuta undervisning, att denna må verkligt kunna utöfva sin åsyftade för hela bildningen grundläggande inflytelse».

I skrifvelse af den 16 Maj 1874 angående regleringen af utgifterna under riksstatens Åttonde hufvudtitel anhöll Riksdagen i underdånighet, det Kongl. Maj:t täcktes efter vederbörandes hörande taga i nådigt öfvervägande, huruvida icke ett inskränktare antal elementarläroverk, af

sedda för undervisning endast på den klassiska linien, må kunna vara tillräckligt för landets behof. Och i Riksdagens skrifvelse af den 24 Maj 1877 framhålles ytterligare, »att grundsatsen om de båda bildningsliniernas särskiljande snarast möjligt må verkliggöras genom indragning af öfverklasser äfven å den klassiska linien vid de läroverk, der till följd af större minskning i lärjungeantalet å nämnda linie sådan indragning må kunna låta sig verkställas och befinnas ändamålsenlig». Slutligen uttalar Riksdagen i skrifvelse af den 19 Maj 1879, att den vidhåller sina förut framställda åsikter i ämnet och yttrar bland annat: »Grundsatsen om skiljande vid de allmänna läroverken af de båda bildningslinierna är otvifvelaktigt riktig och har äfven vunnit Riksdagens godkännande».

Af det nu anförda framgår, att Riksdagen tänkt sig undervisningen vid läroverken kunna ordnas så, att hvardera linien får fritt verka för sitt ändamål. Skulle, såsom ofvan är anmärkt, större valfrihet i fråga om universitetsstudierna lemnas, blefve också en sådan åtgärd af rättvisa och billighet med nödvändighet påkallad. Den skulle för öfrigt måhända kunna utan större svårighet eller kostnad låta verkställa sig på det sätt, att vid de läroverk, der parallelklasser äro behöfliga, linierna fullständigt skiljas från hvarandra. Härom har dock Utskottet icke att framställa förslag, utan åtnöjer sig Utskottet, att efter nu gifna antydningar om ett sätt, hvarpå det mål, som afsetts, skulle kunna vinnas, såsom sin åsigt framhålla, att om och när Andra Kammarens förslag i afseende på de akademiska examina i större eller mindre mån kan blifva genomfördt, den i punkten b) föreslagna anordning inom läroverken måste anses mindre tillfredsställande.

Beträffande punkten c) lär Utskottet icke behöfva vidlyftigare yttra sig, enär bifall till densamma endast kan ifrågakomma under den förutsättning, att hvad i b) är föreslaget blifver godkändt. Dock torde med afseende på hvad i motiveringen förekommer rörande upptagandet i fjerde och femte klasserna af det franska språket böra erinras *dels* att för latinlinien franskans inträde före latinet ingalunda kan vara att förorda, *dels* att de lärjungar å reallinien, som efter femte klassens genomgående lemna läroverket, skulle, i händelse franskans studium på antydt sätt ordnades, komma att vid utträdet från läroverket sakna all kunskap i det med afseende å det praktiska lifvets behof så viktiga engelska språket, i hvilket för öfrigt lärjungen på kort tid kan komma vida längre än i det franska.

I punkten d) är uttalad den åsigt, att lägsta klassen vid läroverken bör indragas. Utskottet anser sig härvid böra erinra derom, att genom

nådigt cirkulär af den 10 Mars 1869 den då varande första klassen vid läroverken blef i enlighet med Riksdagens begäran indragen. Huruvida denna åtgärd ländt undervisningen vid de allmänna läroverken till gagn eller skada, tillåter sig Utskottet icke att bedöma. Här må blott framhållas, att borttagandet af ytterligare en klass väsentligen skulle rubba den anordning, som blifvit vidtagen för läroverkets lägre stadium, särskildt med hänsyn till de afsedda kursafslutningarna i tredje och femte klasserna. Och äfven om inträdesfordringarna höjas, skulle dock studiet af det begynnande främmande språket, med hvilket lärjungen nu får ostördt sysselsätta sig i tre år, lida stort intrång genom att inskränkas till två år, innan ett nytt inträder. I Kammarens beslut är för öfrigt, i viss mån i strid med hvad dess Utskott (sidan 15) anført, uttalad den åsigt, att undervisningen bör så ordnas, att inträde i den blifvande första klassen omedelbart må kunna vinnas efter fullständig genomgång af folkskolan. Skulle härmed vara åsyftadt, att öfvergång till det allmänna läroverket bör ske vid den ålder, då i allmänhet folkskolan kan vara fullständigt genomgången, kunde lätt häraf blifva en följd, att studierna allt för mycket fördröjdes. Är åter meningen den, att en del af folkskolans lärjungar må vid tidigare ålder, öfver hufvud taget 10 à 11 år, hafva erhållit den utbildning, att de kunna intagas i det allmänna läroverket, torde särskilda anordningar åtminstone inom det allra största antalet folkskolor blifva nödiga för att bibringa lärjungarne de för ändamålet erforderliga kunskaperna, hvilka uppenbarligen måste i de svenska ämnena komma att fullt motsvara hvad nu inhemtas i läroverkets första klass. Men härigenom skulle lätteligen den fara uppstå, att undervisningen för den stora mängd lärjungar, som i folkskolan ämnar afsluta sin bildningskurs, i större eller mindre grad skulle lida afbräck för det fåtals skull, som vill öfvergå till de allmänna läroverken, och detta utan att lärjungarne af det senare slaget derigenom skulle vinna i utveckling, enär grunden för dessas bildning måste läggas på helt annat sätt, än i folkskolan kan blifva fallet. Det samband, som man vill åstadkomma mellan folkskolan och de allmänna läroverken, skulle alltså icke blifva till fördel för någondera arten af bildningsanstalter, eftersom hvardera har sitt särskilda mål att vinna.

Vidkommande den föreslagna indragningen af pedagogierna samt af en del treklassiga och femklassiga läroverk vill Utskottet endast erinra, att frågan härom står i närmaste samband med det ärende, som, enligt hvad statsrådsprotokollet för den 5 Januari detta år upplyser, är under utredning inom Ecklesiastikdepartementet, nemligen frågan om begränsning af antalet lärjungar vid de särskilda läroverken. En underdånig

framställning i det ifrågasatta syftet torde alltså icke för närvarande vara af behovet påkallad. Och om en hemställan angående de nyss omförmälda läroverken skulle anses önskelig, kunde det med skäl sättas i fråga, huruvida den icke borde gå i en annan riktning. Det skulle nemligen kunna befinnas ändamålsenligt att ombilda de nu ifrågavarande läroverken till lägre realskolor eller så kallade borgarskolor, beräknade att lemna tillfälle till en kortare bildningskurs, under hvilken lärjungarne kunde inhemta hufvudsakligen hvad med hänsyn tagen till såväl deras ålder och deraf betingade fattningsförmåga, som det praktiska lifvets allmännaste kraf kan för dem finnas lämpligt. Härigenom skulle i någon mån fyllas ett särskildt bildningsbehof, hvilket gör sig gällande och har sitt berättigande bredvid dem, som måste tillgodoses genom längre kurser och skolanstalter af större omfattning.

Angående den i punkten e) föreslagna höjningen af terminsafgifterna tillåter sig Utskottet fästa uppmärksamheten derpå, att fråga härom är väckt i samband med förslaget om lönereglering för lärarne vid de allmänna läroverken samt sålunda, enligt hvad ock i nyss åberopade statsrådsprotokoll är omförmäldt, beror på Kongl. Maj:ts pröfning, hvarför aflåtandet af särskild skrifvelse i ämnet icke synes vara af nöden.

På grund af hvad nu blifvit anfördt, och då bifall till punkterna f) och g) är stäldt i beroende af ett bestämdt uttalande i den syftning, som punkterna a)—e) angifva, hvilket Utskottet ansett sig icke böra förorda, föranlåtes Utskottet hemställa,

att Första Kammaren icke måtte biträda det af
Andra Kammaren i ämnet fattade beslut.

Stockholm den 5 April 1881.

På Utskottets vägnar:

A. N. SUNDBERG.
